

THE EFFECT OF MALIK BENNABI ON THE IDEA OF SEZAI KARAKOÇ

MERYEM SÜMEYYE ÖZBAYRAK

Arş. Gör. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Mail: msumeyyeozbayrak@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7686-4126>

ABSTRACT

Sezai Karakoç is an intellectual and poet who put forward important ideas at the end of the 20th century. The main issue that Karakoç focuses on in his thoughts is the resurrection of Islamic civilization. In this context, he presented civilization which formed the idea of resurrection, as a framework for this thesis. It is seen that he made different contributions to Islamist thought while addressing the idea of Islamic civilization. Karakoç developed the idea of Islamic civilization in the context of the idea of ummah and gave it a clear content and emphasis in Turkish Islamism. It is possible to say that the thinker was influenced by the names who put forward ideas on Islamic civilization such as Malik bin Nabi. Malik bin Nabi is one of the names that draw the most attention to the civilization issue in Muslim thought. In this context, this article focuses on the issue of Karakoç being influenced by the thoughts of Malik Bin Nabi. In the study, the thoughts of Bin Nabi and Karakoç were discussed and it was tried to reveal whether there was an effect by drawing attention to the common emphases in the thoughts of the two thinkers.

Keywords: Sezai Karakoç, Malek Bennabi, Civilization, Resurrection, Renaissance

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 17.08.2022

Kabul Tarihi: 13.09.2022

Yayın Tarihi: 15.10.2022

Yayın Sezonu: Temmuz-Aralık

Makaleye Atıf Bilgisi

ÖZBAYRAK Meryem Sümeyye (2022). "Sezai Karakoç Düşüncesinde Malik Bin Nebi Etkisi". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 18 Sayı: 63. (116-137)

muhafazakârdüşünce • yıl: 18 - sayı: 63 • temmuz-aralık 2022

SEZAI KARAKOÇ DÜŞÜNCESİNDE MALİK BİN NEBİ ETKİSİ

MERYEM SÜMEYYE ÖZBAYRAK

Öz

Sezai Karakoç 20. Yüzyılın ikinci çeyreğinde önemli düşünceler ortaya koymuş bir fikir adamı ve şairdir. Karakoç'un düşüncelerinde odaklandığı temel husus İslam medeniyetinin yeniden dirilmesidir. Bu bağlamda diriliş fikrini oluşturan mütefekkir medeniyeti de bu tezi için bir çerçeve olarak sunmuştur. Onun İslam medeniyeti fikrini ele alırken İslamcı düşünceye farklı katkılar sağladığı görülmektedir. Karakoç İslam medeniyeti fikrini ümmetçi bir bağlamda geliştirmiş ve Türkiye İslamcılığında ona net bir içerik ve vurgu kazandırmıştır. İslam medeniyeti fikrine odaklanan mütefekkirin bu konuda düşünceler ortaya koyan isimlerden de etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu isimlerden birisi de Malik bin Nebi'dir. Malik bin nebi Müslüman düşüncede medeniyet meselesine en çok dikkat çeken isimlerden birisidir. Bu bağlamda bu yazı Karakoç'un Malik Bin Nebi'nin düşüncelerinden etkilenmesi meselesine odaklanmaktadır. Çalışmada Bin Nebi'nin ve Karakoç'un düşünceleri ele alınmış ve iki mütefekkirin düşüncelerindeki ortak vurgularına dikkat çekilerek bir etkinin olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sezai Karakoç, Malik Bin Nebi, Medeniyet, Diriliş, Yeniden Doğuş

Giriş

Sezai Karakoç hem şair hem de düşünür kimliğiyle Türk düşünce ve edebiyat dünyasının öne çıkan isimlerinden birisidir. Tüm düşüncelerini diriliş kavramıyla ortaya koyan Karakoç kültür, medeniyet, siyaset, ekonomi, sanat gibi pek çok alanda yazdığı eserlerle diriliş düşüncesini inşa etmiştir. O tüm çabasını insanlık ve Müslümanlar adına bir dirilişin ortaya çıkması temelinde şekillendirmiştir. Diriliş yayınları, diriliş partisi, diriliş dergisi gibi oluşumlarla hayatının her alanında yaptığı işleri dirilişle bir şekilde irtibatlandırmıştır. Müslüman aydını, popüler akımların peşinden sürüklenen değil halkın ruhunda gizli olanı ortaya çıkarma çabasında olan kişi olarak tanımlayan Karakoç kendi çabalarını da bu görüşü temelinde şekillendirmiştir.

İslami düşüncenin milliyetçi muhafazakâr bir fikir sahasında kendine yer bulduğu bir dönemde düşüncelerini ortaya koyan Karakoç milliyetçi muhafazakâr düşünceyi tamamen terk etmemekle birlikte ona karşı mesafesini hep korumuştur (Karataş, 2005: 982). O bu düşünceyle kısmi ilişkisini korumakla birlikte Müslüman düşünceye farklı içerikler kazandırmaya başlamış bir isimdir. Karakoç'un bu yönünün bir yandan Türk düşüncesiyle bir yandan Batı düşünürleriyle diğer taraftan da Çağdaş İslam düşüncesiyle olan irtibatıyla ilişkili olduğu söylemek mümkündür. İslamcılık düşüncesi içerisinde tercüme faaliyetlerinin yapıldığı süreçte Karakoç bu faaliyetleri eleştiren kişilerden farklı olarak İslam'ın farklı yorumlarına dışlayıcı bir tavır sergilememiştir (Akin, 2018: 13). Diriliş dergisinin yaptığı yayınlarda Seyyid Kutub, Muhammed Abduh, Muhammed Hamidullah, Malik bin Nebi'nin yazılarına yer verilmesi Karakoç'un geniş bir fikir dünyasıyla ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir.

Karakoç'un İslami düşünceye katkı sağladığı önemli konulardan birisi medeniyet meselesidir. Batılılaşma sürecine ilişkin önemli görüşler ortaya koyan düşünür özelde Osmanlı toplumunun ve genelde İslam toplumlarının yaşadığı problemlerini analiz etmek ve İslam medeniyetinin yeniden dirilişine imkân sağlamak üzere düşüncelerini oluşturmuş ve bu bağlamda diriliş meselesi temelinde medeniyete odaklanmıştır.

Medeniyet İslam düşüncesinin önemli tartışma konularından birisidir. Bu tartışmalara katkı sağlayan önemli isimlerden birisi de Malik Bin Nebi'dir. Bin Nebi Fransa'nın sömürüsü altında bulunduğu bir dönemde Cezayir'de doğmuş bir fikir adamıdır. Yaşadığı dönemde İslam dünyasının ve Cezayir'in sorunları mütefekkeri bu sorunlar üzerine düşünmeye ve yaşanan problemlere çözüm bulmaya sevk etmiştir. Bu bağlamda Bin Nebi tüm düşüncelerini

temel bir probleminden; İslam dünyasının tarihte etkinliğini yeniden kazanması probleminden hareketle oluşturmuştur. Düşüncelerinin temelini İslam'ı yerleştiren mütefekkir İslam temelinde Müslümanlar için yeniden doğuşun imkanlarını aramıştır. Bin Nebi sunduğu bu fikirlerle Türk düşüncesi üzerine önemli etkilerde bulunmuş bir isimdir (Öz, 2011: 92).

Sezai Karakoç da Bin Nebi'nin düşüncelerine önem vermiş isimlerden birisidir. Diriliş Dergisinin ilk sayılarında Bin Nebi'nin eserlerinden yapılmış iki çeviriye yer verilmesi bu bağlamda dikkat çekilmesi gereken önemli bir husustur. Bin Nebi'nin daha Türkçeye çevrilmiş hiçbir kitabının bulunmadığı 1960'lı yılların başında Diriliş dergisinde çeviri metinlerinin yayınlanması Karakoç'un Bin Nebi'nin düşüncelerine olan ilgisini göstermesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda bu yazı Malik Bin Nebi'nin Sezai Karakoç'un düşünceleri üzerine etkisine odaklanmaktadır. Bir etkinin bulunup bulunmadığı varsa neler olduğunun ortaya koyulması çalışmanın amacıdır. Karakoç yazılarını genellikle atfı yapmadan oluşturduğu için onun düşüncelerinde Bin Nebi'nin etkisinin hangi bağlamlarda olduğunu kesin olarak ele almak mümkün olmamakla birlikte bu etkinin benzeyen düşünceler ve özellikle medeniyet düşüncesi doğrultusunda ortaya çıkarılması mümkün gözükmektedir.

Malik Bin Nebi ve Sezai Karakoç Düşüncesinde Medeniyet Fikri

İslam düşüncesinde medeniyet kavramının kullanımı Batılılaşma tartışmalarına bağlı olarak ortaya çıkmış ve kavram bu vasatta gelişmiştir (Görgün, 2003: 299). İslam toplumlarının kendine ait değerlerinin tespit edilerek Batıyla kurulacak ilişkinin niteliğinin belirlenmesi medeniyet mefhumunun geliştiği zemini oluşturmaktadır. Batıyla kurulacak olan ilişkinin belirlenmesi temelinde şekillenen medeniyet kavramı modern dönemde İslami düşüncede genellikle teknolojiyle tanımlanan bir gerçeklik olarak ele alınmıştır. Batının İslam toplumları karşısında güçlü bir konumda bulunmasının temel nedenini teknolojide gören Müslümanlar teknolojiyi Batı medeniyetinin ve medeniyet kavramının tanımlayıcı ana özelliği olarak değerlendirmiştir.

19. Yüzyılın sonlarında tek çizgili tarih anlayışının sorgulanmaya başlandığı ve medeniyet kavramının içeriğinin Batı dışındaki farklı toplumların maddi ve manevi yaşam biçimini ifade eden bir biçimde değiştiği bir dönemde bu görüş de kısmen bir değişime uğramıştır (Sunar, 2020: 89). İslamcı düşüncede medeniyeti manevi ve maddi bir birliktelik temelinde ele alan görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerle birlikte İslam medeniyeti, Japon

medeniyeti, Çin medeniyeti gibi farklı hayat tarzlarını ifade eden tamlamalar ortaya çıkmıştır. Fakat bununla birlikte bu dönemde medeniyet kavramının içeriğine yönelik maddi ve manevi unsurları birlikte ele alan ayrıntılı tanımlamalar mevcut değildir. Bu bağlamda İslamcı düşünce medeniyeti genellikle ya sadece teknik bir gelişmeyle tanımlayarak onu eleştirel bir bağlamda ele almış ya da sadece dinle ve ruhi gelişmeyle özdeşleştirerek onun maddi içeriğini görmezden gelmiştir. Bu vasatta Malik bin Nebi medeniyeti maddi ve manevi unsurların birlikteliği temelinde ele alan önemli isimlerden birisidir. Mütefekkir hem maddi olana hem de ruhi olana eşit derecede önem vermektedir.

Bin Nebi'ye (1983: 30) göre medeniyet "... bir cemiyete ve o cemiyetin her ferdine çocukluktan ihtiyarlığa, hayatının her devresinde, gelişmesinin her safhasında ona lazım olan desteği sağlayan maddi ve manevi şartlar bütünüdür." Bin Nebi medeniyeti sadece ekonomik, siyasi ve teknik gelişmeyi içeren bir sistem olarak değil bunun yanı sıra ahlaki, fikri ve ruhi bir gelişmişliği ve manevi unsurları da içerisinde bulunduran bir sistem olarak değerlendirmektedir. Mütefekkir yenilenmenin sadece maddi ya da sadece manevi olarak değil; ikisinin birlikte ele alınmasıyla gerçekleşeceği düşüncesini temele almış ve madde ve manayı birleştirmeye çalışan bir medeniyet anlayışı sunmayı amaçlamıştır.

Medeniyeti maddi ve manevi unsurların birlikteliği üzerinden ele alan Bin Nebi onu düşüncelerinin merkezine yerleştirip tanımlarken bu birlikteliğin içeriğini ayrıntılı olarak da ele alması konusunda öncü bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Mütefekkiye göre medeniyet maddi ve manevi unsurlardan oluşmakla birlikte bu unsurlar arasında bir denge durumunu ifade etmektedir. Medeniyet, ruhi bir zeminde başlayıp maddi düzleme ulaşan; din ve dünyevilik diyalektiğine sahip bir sistemin ismidir. Medeniyet fikrinin temel hedeflerinden birisi bu dünyayla ilişkili olmakla birlikte asıl hedefi öteki dünyayla ve dinle ilişkilidir (Akın, 2021: 48).

Medeniyet gerçekliğinde maddi ve manevi unsurlar arasındaki denge durumu Bin Nebi'nin düşüncelerinde dinin belirleyiciliği; ilkesel olanın dünyevi olana sınır çekmesi anlamına gelmektedir. Ona göre ruhi unsurlar ve ilkelere dünyayı ve dünyevi olanı belirlediğinde ve maddi olanı düzenlediğinde medeniyetteki denge durumu yakalanmış olacaktır. Bunun nedeni ise Bin Nebi'ye göre maddi olanın ruhi olanı takip etmemesi durumunda derinliğini yitirecek ve insani olandan uzaklaşacak olmasıdır (Bin Nebi, 2018: 99). Nitekim ona göre Müslüman dünyada yaşanan tecrübeler de bunun önemli

göstergelerinden birisidir. İslam medeniyetinde aklın ruhu takip etmemesi bir kriz meydana getirmektedir. Bu krizin aşılması ve bir medeniyet inşası için öncelikle din dünya arasında bir dengeye ulaşılması gerekmektedir.

Karakoç'un medeniyet tanımında ve medeniyeti maddi ve manevi bir denge temelinde ele alış biçiminde Bin Nebi'ye benzer görüşler ortaya koyduğu görülmektedir. Bin Nebi'nin düşüncesine benzer şekilde Karakoç da medeniyeti maddi ve manevi unsurların tümünü içine alacak bir sistem olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de bir yandan sosyalizm ve kapitalizm gibi maddeci düşüncelerin hâkim olduğu diğer taraftan İslamcı düşüncede daha çok ahlaki ve ruhi unsurların ön planda tutulduğu bir dönemde Karakoç hem maddi hem de manevi olana eşit derecede önem vermiştir. Mütefekkir medeniyet tanımını da bu bağlamda ortaya koymuştur. Karakoç'a (2019: 7) göre medeniyet "insanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz, aynı zamanda manevi-ahlaki, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılamak amacını taşımaktadır." Medeniyet ruh, ahlak, imani gelişimle birlikte eğitim, sanat, sanayi, ekonomik gelişmeyi de içerisinde bulunduran bir sistemdir.

Fizik ve metafizik birlikteliğe işaret eden Karakoç Bin Nebi'nin düşüncelerinde olduğu gibi medeniyetteki fizik metafizik dengesinde önceliği metafiziğe ve ruha vermektedir. Marksist düşüncenin toplumu altyapı ve üstyapı temelinde açıklayan bakış açısını kendi düşüncesi temelinde ele alan Sezai Karakoç toplumun altyapısının Marksistlerin söylediği gibi ekonomi değil, ruh olduğunu belirtmektedir (Karakoç 2022: 117). Ona göre olayların temelinde maddi olan değil ruh ve metafizik bulunmaktadır. Bunun temel nedeni ise medeniyetin insanın asıl amacına; Tanrının istediği yaratık olma amacını gerçekleştirme çabasının bir ifadesi olmasıdır. Ona göre insanın asıl amacına ulaşmak için fiziki ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği düşüncesiyle medeniyet metafizik ve fizik dengesi üzerine kurulmakla birlikte öncelik metafizik olmalıdır. Bu ifadeler neticesinde Karakoç ve Bin Nebi düşünceleri arasında bir benzerlik ortaya çıkmaktadır. İki mütefekkirin medeniyetin maddi ve manevi unsurlar arasındaki ilişkiler temelinde ortaya koyduğu düşüncelerinde bir etkileşimin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte Karakoç ve Bin Nebi'nin medeniyeti değerlendirme biçimlerinde ortak bir hususa daha işaret ettikleri görülmektedir. Bu her ikisinin de medeniyet gerçekliğini tarihsel analiz için bir araç olarak ele almalarıdır.

Bir Analiz Aracı Olarak Medeniyet

Malik Bin Nebi medeniyet fikrini Müslüman dünyada tespit ettiği bir eksiklik temelinde geliştirmiştir. Ona göre İslam dünyasında genel olarak yaşanan durumların analiz edilmesine ve nedenlerinin ele alınmasına imkân sağlayacak bir yöntem mevcut değildir (Bin Nebi, 2018: 67, 100). Müslüman dünyada yaşanan kriz genellikle yüzeysel analizlerle çözülmeye çalışılmakta ve krizin nedenlerine yönelik ayrıntılı bir analiz ortaya koyulmamaktadır. Halbuki yaşanan krizin çözümü için ayrıntılı bir analize ve bir metoda ihtiyaç bulunmaktadır. Mütefekkir İslam dünyasında yaşanan krizin analizi ve çözümü için medeniyet gerçekliğini temel bir çerçeve ve çok boyutlu bir yöntem olarak geliştirmeye çalışarak Müslüman düşüncedeki yöntem eksikliğini gidermeye çalışmıştır (Bin Lahsen, 2018: 60).

Medeniyet gerçekliğini toplumsal değişim düşüncesinin merkezine yerleştiren Malik bin Nebi medeniyet kavramının içeriğini de Müslümanların tarihsel düzlemdeki konumlarını analiz etmek ve çözüm sunmak üzere oluşturmuştur. Bu bağlamda da medeniyet mefhumunu tepkisel bir içerikten bağımsız olarak yaşanan sıkıntıların, durumların tarihsel bağlamda analizi için ayrıntılı olarak ele almıştır.

Bin Nebi medeniyeti tüm meselelerin ve olayların açıklanmasında temel gerçeklik olarak değerlendirmektedir. Onun düşüncelerinde bir toplumda yaşanan tüm problemlerin özünde medeniyet problemi bulunmaktadır. Toplumların medeniyet meselesini anlamadıkça ve meselelere medeniyet temelinde bakılmadıkça kendi sorunlarını kavraması ve bunlara çözüm bulması mümkün değildir (Bin Nebi, 1992: 19). Mütefekkire göre bir toplumun her alanda yaşadığı problem medeniyetle alakalıdır. Onun için tüm meseleler bir medeniyet meselesi, tüm problemler de bir medeniyet problemidir. Mütefekkirin düşüncelerinde medeniyet toplumsal alanda yaşanan problemlerin analiz edilmesinde bir araç ve yöneme karşılık gelmektedir.

Meseleleri medeniyet temelinde ele alan Bin Nebi esasında bu görüşüyle tüm meselelerin aynı zamanda tarihsel bir temele sahip olduğunu belirtmektedir. Onun medeniyet görüşü tarihin bireyle ve toplumla olan ilişkisinin dışında görünmeyen; metafizik bir boyutunun bulunduğu düşüncesi üzerine oturmaktadır. Tarihin metafizik boyutu mütefekkire göre olayların ve yaşananların tarihsel süreçte geniş bir bağlamda ve tarihin bölünmezliği temelinde ele alınmasını gerektirmektedir (Bin Nebi, 2018: 17-19). Bu bağlamda medeniyet de tarihin bölünmezliğini ve olayların ve yaşananların genel bir tarihsel perspektifle bakışını da içermektedir. Medeniyeti bu perspektifle

Müslüman dünyanın tarihsel analizi için bir araç olarak ele alması Bin Nebi'nin İslami düşüncede özgün yönlerinden birisini oluşturmaktadır.

Malik bin Nebi'nin medeniyet gerçekliğini tepkisel bir düzlemde uzaklaştırarak Müslüman dünyanın durumunu analiz etmek ve yeniden doğuşun şartlarını belirlemek temelinde şekillendirme çabası Sezai Karakoç'un fikirlerinde de yansımaları bulmuştur. Türk düşüncesinde medeniyet kavramı Batılılaşmayla birlikte sıklıkla kullanılan bir kavram olmakla birlikte kavramın içeriğini daha geniş bir bağlamda oluşturan ve Müslümanların Batı karşısında direnmesi ve tarihsel alanda dirilmesi için medeniyet vurgusunu netleştiren kişi Sezai Karakoçtur. O medeniyet mefhumunun içeriğini tarihsel bir bağlamda ve Müslümanların dirilişi için bir çıkış kavramı olarak ele almaktadır.

Karakoç medeniyeti Bin Nebi'nin tüm düşüncelerinin temelini yerleştiren anlayışına benzer bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Karakoç'un düşüncelerinin temel kavramı Baş'ın (2015: 161) da ifade ettiği gibi medeniyet kavramıdır. Medeniyeti düşüncelerinin merkezi mefhumu olan diriliş kavramıyla birlikte ele alan mütefekkir Müslümanların yaşadıkları durumu açıklamak için Bin Nebi'ye benzer şekilde medeniyet kavramını kullanmaktadır. Medeniyet kavramı onun düşüncelerinde de Müslümanların Batıya meydan okuması ve alternatif bir medeniyet oluşturması temelinde (Duran, 2013: 289) hareketsiz konumlarının analizi ve çözümü için kullanılmaktadır.

Malik bin Nebi'nin düşüncesinde mevcut olan Müslüman dünyanın problemlerini genel bir bağlamda ele alması için medeniyeti bir yöntem ve araç olarak kullanma fikri Karakoç düşüncesinde de mevcuttur. Bin Nebi'ye benzer şekilde Karakoç da İslam dünyasında olayları ve durumların doğru bir şekilde analiz edilemediğine işaret etmektedir. Ona göre İslam aydınları Müslüman toplumlarda yaşanan bunalımın asıl sebeplerini doğru bir şekilde değerlendirememektedir. Bu nedenle de soruna yönelik çözüm olabilecek bir düşünce ortaya koyulamamıştır. Meselelerin, olayların ve durumların analizi için onların bütüncül bir bağlamda tarihsel bir düzlemde bir neden sonuç ilişkisi temelinde değerlendirebilmesi gerekmektedir. Mütefekkir bu değerlendirme biçimini tarihi sosyolojik değerlendirme olarak ifade etmektedir.

Tarihi sosyolojik değerlendirme olayları, meseleleri günlük değerlendirmenin ötesinde geniş tarihsel bir düzlemde bir medeniyet temelinde ele almak demektir. Bir medeniyetin yaşadığı bir durumun olayın veya meselelerin o medeniyetin dününün, bugününün ve yarınının bilincinde olarak ele

alınmasıdır. Bu değerlendirme biçimi Karakoç'a göre yaşanan tüm olayların ve diriliş için ortaya çıkan tüm engellerin esasında metafizik bir karaktere sahip olmayıp; tarih kaynaklı olması fikri üzerine kuruludur. Bu temelde bir tespit yapılırca da doğru, güçlü, yeni ve olumlu tarihi dinamikleri keşfetmek imkânı doğacaktır (Karakoç, 2022: 61).

Karakoç'un tarihi sosyolojik bakış açısı olarak ifade ettiği şey esasında bir medeniyet perspektifidir. Karakoç'un meselelere bakışı için yöntem sağlayan şey medeniyet tezidir. Karakoç da Bin Nebi gibi yaşanan tüm olayları, problemleri ve sorunları medeniyet perspektifinden ele almaktadır. Ona göre tüm meselelere medeniyet temelinden bakılmalıdır. Bir meselenin özüne ancak medeniyet teziyle inilebilir; asıl sebebe ve sebeplere ancak medeniyet perspektifiyle ulaşılabilir. Medeniyeti temel almamak, meseleye medeniyetten bakmamak neticeler ve sebepleri birbirine karıştırmaya neden olmaktadır (Karakoç, 2022: 125-129).

Onun ifadeleriyle

"Medeniyet hayatımızın her safhasında, duygularımız düşüncelerimiz ve davranışlarımızla karşılaştığımız bütüncül bir olaydır. Yani her an, her hareketimiz medeniyetle ölçülür, medeniyetle tartılır ve medeniyetle değerlendirilir. Onunla değiştirilir, onunla yaşar, onunla devam eder ve onunla değer kazanır. Düşüncelerimiz, duygularımız, eserlerimiz, hayatımız, hayat tarzımız, ahlakımız hepsi medeniyet hadisesine dahildir" (Karakoç, 2020: 134).

Bu nedenle tüm olayları yaşanan şeyleri ve problemleri ele almak için medeniyet temel bir çerçeve ve bir analiz aracıdır. Bu değerlendirme biçimi Karakoç ile Bin Nebi arasındaki ilişkiyi netleştiren bir metod ortaklığına işaret etmektedir. Karakoç'un medeniyeti tarihsel bir araç olarak ele alan bu görüşleri medeniyeti Müslüman düşüncede İslam dünyasının mevcut durumuna çözüm sunmak üzere bir araç olarak kullanma konusunda özgün bir yerde bulunan Malik bin Nebi'nin etkisini ortaya koymaktadır.

Medeniyeti maddi ve manevi unsurların ilişkisi temelinde ele alan ve onu toplumsal analiz için bir araç olarak kurgulayan Bin Nebi'nin Karakoç'u etkilediği bir başka düşüncesi de medeniyet fikrine bağlı olarak ortaya koyduğu yeniden doğuş düşüncesidir. Bin Nebi'nin yeniden doğuş ve medeniyet fikri temelinde Karakoç düşüncesi üzerine etkisi Karakoç'un diriliş tezinde ve hakikat medeniyetinin dirilmesi fikrinde karşımıza çıkmaktadır. Bu etkinin ayrıntılı olarak ortaya çıkması için ise öncelikle Bin Nebi'nin yeniden doğuş fikrinin; daha sonrasında Sezai Karakoç'un diriliş tezinin ele alınması gerekmektedir.

Malik Bin Nebi'nin Yeniden Doğuş Fikri

Yeniden doğuş fikri Bin Nebi'nin medeniyet tezi temelinde ortaya koyduğu bir yenilenme talebini içermektedir. Aslında mütefekkir yeniden doğuşu medeniyetle aynı anlamda kullanmaktadır. Medeniyet Bin Nebi'nin İslam dünyasının tarihte etkin bir konuma ulaşması için bir değişim ve yeniden doğuş fikrini içermektedir. Bu nedenle onun düşüncelerinde medeniyet yeniden doğuş, büyüme, uyanış, toplumsal değişim ve diriliş gibi kavramlarla aynı anlamda kullanılmaktadır (Kureyşi, 2002: 85). Bin Nebi'nin düşüncelerinde medeniyet ifadesi bir yeniden doğuş sürecini de içermektedir.

Bin Nebi'ye göre uzun bir süre maddi ve manevi unsurlar arasında kurduğu dengeyle tarihsel alanda varlığını devam ettiren İslam medeniyeti Sıfın savaşıyla bu dengesini kaybetmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren İslam toplumlarında sosyal hayat çözülmeye uğramış, değerler altüst olmuş ve iman toplumsal alandaki etkisini yitirmiştir. Müslüman dünya maddi ve manevi unsurlar arasındaki dengeyi kaybedince ruhun dünyevi alanı sınırlandıran etkinliği kısmen ortadan kalkmıştır (Bin Nebi, 2018: 23-26). İslam medeniyeti madde ile ruh, bilim ile vicdan arasındaki dengeyi kaybettiği; kendi özüne uzaklaştığı için bir krize girmiştir. Bu durumu itibarıyla Bin Nebi'ye göre İslam dünyası bir medeniyet krizinin içerisinde.

Bin Nebi'ye göre Müslümanların mevcut durumdan kurtulabilmeleri ancak bir medeniyet inşası- ihyası ve yenilenmeyle mümkün olacaktır. Medeniyeti bir üst gerçeklik olarak ele alan mütefekkir onu insan, toprak ve zaman unsurları temelinde açıklamaktadır. Ona göre medeniyet insanların toprakta tarih inşa etmeleridir. Bir medeniyet için planlama yapıldığında onun ürünleri üzerine değil temel unsurları üzerine düşünülmesi gerektiğini belirten Bin Nebi (2017: 167, 2016: 135) medeniyetin bir insan, toprak ve zaman meselesi olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Müslümanların yeniden doğuşları için insanı, toprağı ve zamanı doğru bir biçimde ele almaları ve değerlendirmeleri gerekmektedir.

Her medeniyette insan, toprak ve zaman unsurunun bir senteze tabi tutulması gerektiğini belirten Bin Nebi bunun dini bir düşüncenin rehberliğinde yapılması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla ona göre insan, toprak ve zaman unsurları dışında medeniyetin dördüncü bir unsuru da bulunmaktadır. Bu unsur ise dini veya dinamik düşüncedir. Dini düşünce insanlara dünyevi sınırların ötesinde anlam dünyası sunan ve insanları harekete geçiren inançlar ve düşüncelerdir. Bu düşünce insanları harekete onlarda yarattığı bir gerilimle geçirmektedir. Bin Nebi toplumların tarihte

aktif bir konuma ulaşılabilmesi ve bir medeniyetin inşası için dinamik düşüncenin ruhlarda bir gerilim ve kaygı durumu yarattığını belirtmektedir. Bu kaygı durumu ve ruh hali insanların mevcut durumlarının farkına varmalarını sağlayarak onların içinde buldukları durumu değiştirmeleri için insanlara ve toplumlara bir hareket sunmaktadır (Bin Nebi, 2017: 131). Sunduğu düşünceyle ve yarattığı gerilimle dini düşünce yeniden doğuş için bir zemin oluşturmaktadır.

Medeniyeti dini bir düşünce önderliğinde insan, toprak ve zamanın sentezi olarak açıklayan Bin Nebi Müslüman medeniyetinin krizini de bu üç unsur için itici güce karşılık gelen dini düşüncenin zayıflaması olarak değerlendirmektedir (Bin Nebi, 1983: 46). Ona göre İslam toplumlarında insan, toprak ve zaman bulunsa da insanı değiştirecek ve bu değişimle toprakta tarih inşa etmesini sağlayacak dinamik düşünce yönlendirici etkisini kaybetmiştir.

İslam toplumlarında dinamik düşüncenin etkisini kaybetmesi mütefekkiye göre İslami düşüncenin sadece içsel bir bağlama indirgenmesi ve dünyevi alanı düzenleyen rolünün görmezden gelinmesi anlamına gelmektedir. İçsel bir bağlama indirgenen İslam gerçek manada insanın ruhi boyutunu da düzenleyememektedir. İslami düşüncenin hem ruhi olanı hem sosyal alanı düzenleyici etkisinin yeniden kurulması için İslam'ın yeniden aktiflik kazanması ise esasında bir insan problemine işaret etmektedir. Bu nedenle İslam dünyasında öncelikle insan probleminin ele alınması gerekmektedir. Müslüman dünyanın en önemli problemi Bin Nebi'ye göre bir insan problemidir

Medeniyetin en önemli unsurlarından birisi mütefekkiye göre insandır. O İslam dünyasının değişimini Müslüman bireyin değişimi temeline oturtmaktadır. Nitekim onun medeniyet temelinde odaklandığı mesele de esasında insan meselesidir (Akın, 2019: 85, Bin Lahsen, 2011: 69). Mütefekkiyenilenme ve değişim meselesinin merkezine ekonomi, siyaset gibi yapıların değişimini yerleştiren anlayışlardan farklı olarak meseleyi insani değişime, değişimin başka yerden değil öncelikle insanın kendisini yenilemekten geldiğine vurgu yapmaktadır.

İnsanın yenilenmesi insanın ruhi ve zihinsel olarak değişim yaşamasıdır. İnsanlığı yükseltme imkânı bahşeden tek şeyin ruh olduğunu belirten ve “ruhunu değiştir ki tarihin değişsin” fikrini düşünceleri için temel kabul eden Bin Nebi (2015: 98) medeniyetin ihyası meselesini ve değişim fikrini öncelikle insanın ruhi değişimine ve onun anlam dünyasının yenilenmesi üzerine temellendirmektedir. Ona göre Müslüman toplumların tarihsel

etkinliklerini kazanabilmek; madde mana birlikteliklerini tekrar kurmak için öncelikle ruhi ve zihinsel bir değişime ihtiyaçları vardır.

Bin Nebi'ye göre yenilenmiş; ruhi ve zihinsel olarak değişim yaşamış insan belirli özellikler kazanmış insandır. Ona göre tarihsel hareketi başlatacak insanın biyolojik ihtiyaçlarını sorumlulukları ve ilkeleriyle dengelemiş, isteklerini dinamik bir fikrin gerekleriyle düzenlemiş, tarihsel rollerinin farkında olması gerekmektedir (Bin Nebi, 2018: 28). O kendini doğal halinden kurtarıp üst bir varlığa; beşer olmaktan insan olmaya yükseltmiş, çevresindeki şeyleri eşyalar temelinde değil, fikirler ve yüksek ilkeler temelinde değerlendiren kişidir. Bu insan ruhi durumuyla sosyal alan arasında; ilkeleri ile yaşamı arasında bir bölünme yaşamayan bütünleşmiş insandır. Müslümanların bir medeniyet inşası ve yeniden doğuşları için gerekli olan şey de öncelikle din ve dünya, ahlak ile bilim, fizik ile metafizik arasında dengeyi yakalamış insanı yetiştirmektir.

İslami yenilenmeyi öncelikle insani yenilenme; onun anlam dünyasının maddi ve manevi olanın dengelenmesi üzerine kuran Malik Bin Nebi buna bağlı olarak sonrasında da maddi olanın yenilenmesi ya da geliştirilmesi meselesine odaklanmaktadır. Ona göre medeniyet sadece bir insan meselesi değil aynı zamanda toprak ve zaman meselesidir (Bin Nebi, 2016: 135, 2017: 194-195). Bin Nebi sadece ruhi ve zihinsel bir değişimin tarihte etkinlik doğurmadığını bu değişimin toprakla ve zamanla ilişki içerisinde toplumsal alanı da düzenlemesi gerektiğini belirtmektedir.

Bin Nebi'ye göre bir yeniden doğuş olarak medeniyet, dini düşünceyle düzenlenmiş insanın toprakta tarih inşa etme süreci ve dini düşüncenin insan eliyle mevcut zamana uygulanması çabasıdır. Dinamik bir düşüncenin rehberliğinde şekillenen insanın uygun bir sosyal alana bu düşünceyi aktarması gerekmektedir. Bu nedenle Müslüman toplumların insan meselesinden sonra inançlarını zamana uygulamaya; toprağı ve sosyal alanı düzenlemeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Bin Nebi medeniyetin unsurları olarak toprağı ve zamana, yerleşik bir yaşam biçiminin inşasına ve bu bağlamda ekonomi, teknik, bilim gibi sosyal alanı inşa edecek unsurlara oldukça önem vermektedir. Onun düşüncelerinde toprak da bu bağlamda medeniyet için uygun bir sosyal alana ve yerleşik yaşam biçimine karşılık gelmektedir. Medeniyet için sosyal alana ve uygun bir coğrafyaya karşılık gelen toprak aynı zamanda Bin Nebi'nin düşüncelerinde ruhi olarak ve kişilikleri ortak bir toprak parçasına bağlı toplumların geneline vurgu yapmaktadır. Bu nedenle İslam

toplumlarını ortak bir medeniyet temelinde değerlendiren mütefekkirin İslam medeniyeti vurgusu da ümmetçi bir düşünce üzerine oturmaktadır.

Zaman unsuru ise Bin Nebi'ye göre medeniyetin dinamik düşünceyle başlamakla birlikte bu düşüncenin toplumsal alanı düzenlenmesi için bir sürece ihtiyaç duymasını ifade etmektedir. Dini düşünceyle toprağı inşa eden insanın bir medeniyet oluşturabilmesi için zamana ihtiyacı vardır. Mütefekkirin düşüncelerinde zaman, medeniyetin bir sonuç değil bir süreç olduğunu ifade eden önemli bir görüştür. Ona göre İslam medeniyetinin başlangıcı vahiyle toprakta zaman inşa etmesi; toplumsal alanda insanlar arası bir ilişki kurup toprağı değiştirme çabasına girmesidir (2016: 134). Zaman mütefekkiye göre bu bağlamda dini düşüncenin mevcut şartlara ve zamana aktarılabilme çabası anlamına gelmektedir. Bunun için ise öncelikle mevcut zamanın doğru bir şekilde anlamları ve bir zaman bilincine ulaşılması gerekmektedir. Müslümanların sosyal yaşamlarını inşa etmeleri içerisinde buldukları zamanı doğru analiz etmeleriyle mümkündür. Netice itibariyle Bin Nebi'ye göre medeniyetin ve yeniden doğuşun kısaca, dini düşüncenin etkinliğine kavuşturulup insanı değiştirmesiyle ve insanın da zamanı ve toprağı kullanarak dini düşünceyi somutlaştırması; zamanın ve toprağın dini düşünce için kullanılarak yenilenmesi anlamına geldiğini söylemek mümkündür.

Sezai Karakoç'un Diriliş Tezi

Karakoç'un diriliş tezi İslam'ın tarih ve medeniyet bağlamında yeniden ortaya koyulma çabası ve İslam medeniyetinin yeniden doğuş yolunu arama denemesidir (Karakoç, 2019: 18). Diriliş mütefekkirin modern dönemde İslam medeniyetinin yaşadığı problemin analizini ortaya koymak ve bu problemlerin çözümü için yol göstermek amacıyla ortaya koyduğu bir yenilenme çağrısıdır. Mütefekkir medeniyet kavramını da diriliş tezi için bir zemin olarak sunmuştur. Bu nedenle diriliş fikri mütefekkirin medeniyet anlayışı ile birlikte hareket etmekte ve İslam medeniyetinin yeniden canlandırılması sürecini içermektedir.

İslam medeniyetinin mevcut durumunu tarihsel bir analizle ve medeniyet perspektifiyle ele alan Karakoç İslam medeniyetini medeniyet krizi içerisinde değerlendirmektedir (Karakoç, 2022: 75). Karakoç'a göre tarihte zaman zaman bunalımlar yaşamış olsa da İslam medeniyeti en büyük medeniyet krizini modern dönemde yaşamaktadır. Ona göre İslam toplumlarında yaşanan krizi ekonomik, siyasi olarak gören anlayışlar meseleyi yanlış ele

almaktadır. Çünkü kriz tüm alanları içine alan her alanda yansımaları bulan bir medeniyet krizidir.

Karakoç'un düşüncelerinde medeniyet krizi İslam medeniyetinin kendi özünü kaybetmesiyle ilişkilidir. Osmanlı aydınları ve siyaset adamları Batılılaşma sürecinde Batıyı taklit etme çabasına girdikleri için İslam'dan uzaklaşmışlardır (Akın, 2018: 14). İslam medeniyetinin özünde yer alan iman ve İslam'dan uzaklaşılması varoluş şuurunun kaybedilmesine ve hakikatle araya bir mesafenin girmesine neden olmuştur. Bununla birlikte iman ve ruhta yaşanan problem diğer alanlarda da problemi beraberinde getirmiş (Karakoç, 2022: 117) ve İslam'ın kültürel boyutu, sosyal alanı düzenleyici gücünün etkisi azalmıştır. Karakoç'a göre İslam dünyasında maddi ve manevi unsurlar arasındaki birliğin ortadan kalkmasına bağlı olarak bir medeniyet krizi ortaya çıkmıştır.

Karakoç'un İslam dünyasının yaşadığı krize ve krizin içeriğine ilişkin bu ifadeleri onun düşüncelerinin Bin Nebi'yle benzer vurgulara sahip olduğunu göstermektedir. Fakat burada Bin Nebi'yle farklılaştığı bir yönü de ortaya koymak gerekmektedir. Bin Nebi medeniyet krizini Sıffin Savaşıyla başlatırken Karakoç bu krizin zaman zaman ortaya çıksa da en yoğun halinin modern dönemde yaşandığını ifade etmektedir. Bunun temel sebebi Bin Nebi'nin sufilik geleneğini bu krizin içine dahil etmesi ve tasavvufu ve dergâh kültürünü İslam toplumlarındaki medeniyet krizinin temel sebeplerinden birisi olarak görmesi; Karakoç'un ise tasavvufi unsurları ve sufilik krizin değil İslam medeniyetinin önemli unsurlarından biri olarak değerlendirmesidir. Karakoç bu bağlamda sefilik ve sufilik tartışmasını aşmaya çalışmıştır (Akın, 2018: 12).

Müslüman toplumların yaşadığı krizin çözülmesi Karakoç'a göre bir diriliş hareketiyle mümkündür. İslam medeniyetinin yeniden doğuş yolunu arama denemesi olarak diriliş tezinde Karakoç belirli bir sıralama sunmakta ve önceliği ruhun dirilişine vermektedir. Ona göre ruhun dirilişi İslam'ın dirilişini ve daha sonra insanlığın dirilişini mümkün kılacaktır. Karakoç'a göre diriliş için öncelikli mesele ruhların dirilmesidir.

Karakoç ruhun dirilişinin merkezine *metafizik gerilim* olarak ifade ettiği bir ruh durumunu yerleştirmektedir. Ona göre ruhun dirilişinin temel şartlarından birisi metafizik gerilim şartıdır. İslam medeniyetinin içinde bulunduğu durumdan kurtulabilmesi için ruhun dirilişi metafizik gerilimle mümkün olacaktır. Metafizik gerilim insanların bir doktrin ve düşüncüyü gerçekleştirmek üzere girdikleri ruhi bir gerilimi; hakikati araştırma, genel

yargılardan kurtulma ve analiz etme çabalarını içerisine alan bir şuur durumunu ifade etmektedir. Bu gerilim bir toplumun ve insanın kendi içinde bulunduğu durumu fark etmesi ve bu durumu ortadan kaldırmak üzere hareket geçmesi demektir (Akın, 2018: 15, Karakoç, 2017: 95-96).

Karakoç'un düşüncelerinde ruhun dirilişi bir gerilimle varlıkla ve metafizikle yeniden irtibat kurulması anlamına gelmektedir. Ruhun dirilişi insanın varoluş hikmetinden yeniden haberdar olması, var oluş şuurunu kazanması demektir (Karakoç, 2022c: 12). Var oluş hikmetinden haberdar olmak ise Allaha inanmakla, tüm varlıkların, olayların sebebinin Allah olduğunu bilmekle ve bu doğrultuda bir idrakle olacaktır (Karakoç, 2022c: 47-48). Ruhun dirilişi her şeyle hakiki bir ilişki kurmanın şuurunda olmak ve bu dünyayı ve öteki dünyayı birlikte değerlendiren bir düşünce biçimine ulaşmak demektir.

Diriliş tezini insanın varlıkla hakiki bir ilişki kurması, metafizikle kurduğu irtibatı doğrultusunda yeni bir şuur kazanması ve yeni bir idrak ve düşünme biçimine ulaşması olarak temellendiren Karakoç esasında diriliş tezinin merkezine insanı yerleştirmektedir. Onun diriliş düşüncesinde diriliş insanını öne çıkardığı görülmüştür. Dirilişin kaynağı Karakoç'a göre inançlı ve düşünen insandır (Su, 2003: 350, Karataş, 2005: 981). O diriliş insanını metafizik ve fizik dengesini yeniden kuran, ülküsüne kendisini adanmış, kişileri, eşyaları ve düşünceleri putlaştırmayan, tarihi yeniden yorumlayan, kendini değiştirmiş yeniden doğuş adamı olarak tanımlamaktadır (Karakoç, 2022d: 146-150). İslam medeniyetinin dirilişi için gerekli olan şey de öncelikle diriliş insanının ortaya çıkmasıdır.

Diriliş tezinde Karakoç ruhun dirilişi ve insanın dirilişinden sonra İslam'ın dirilişini gerekli görmektedir. Onun diriliş tezinin ikinci adımı İslam'ın dirilişidir. İslam'ın dirilişi dinin kendisiyle ilgili bir değişim olmayıp insanların dinle ilgili yaptıkları yorumların ve onun uygulanış biçiminin değiştirilmesidir (Karakoç, 2017: 56). Bu değişim İslam'ın özü ile insan ve insan ile toplum arasında yeniden bir temas kurulma sürecini ifade etmektedir. Bu bağlamda İslam'ın dirilişi üç boyutludur. İslam'ın insanda içsel derinleşmesi, topluma yayılması ve onun tüm faaliyetlerine katılması ve son olarak tarih içerisine uzamasıdır (Karakoç, 2022b: 31). İslam'la yeniden doğru bir ilişkinin kurulması demek onun ruhi, toplumsal ve tarihsel alana yayılmasını gerçekleştirmek demektir.

İslam'ın tarihsel ve toplumsal alana yayılması meseleyi onun somutlaşması ve maddi olanı düzenleme olarak ele almayı gerektirmektedir. Medeniyeti bu dünya ve öteki dünya diyalektiği temelinde ele alan Karakoç diriliş

medeniyetini ruhların dirilmesiyle birlikte İslam'ın toplumsal boyutunun da dirilmesi olarak ifade etmektedir. Diriliş toplumunda temel prensip Karakoç'a (2022b: 56) göre "yarın ölünecekmiş gibi ahirete, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalışma"dır. Bu bağlamda diriliş mütefekkire göre dünyevi alanın düzenlenmesi talebini de içermektedir. Dünyevi alanın inşa edilmesi için teknik, bilim, ekonomi, sanayi gibi unsurlar önem kazanmaktadır. Karakoç'un düşüncelerinde fiziki unsurlar; ekonomi, bilim, teknik dirilişin önemli boyutlarını oluşturmaktadır.

Karakoç'a göre dinin yaşanılır kılınması için öncelikle bir ortamın hazırlanması gerekmektedir. İslam'ın toplumsal alanı düzenleyen boyutu İslam'ın yaşanmasını da mümkün kılacaktır. Bu ortam Karakoç'un düşüncelerinde *diriliş sitesi* olarak ifade edilmektedir. Diriliş sitesi diriliş toplumunun yaşadığı ekonomi, eğitim, aile gibi kurumların İslam'la şekillendiği bir kent yaşamını ifade etmektedir (Karakoç, 2022a: 72, 2022b: 41-44). Şehirle medeniyet arasında yakın bir ilişki kuran Karakoç şehrin yaşamını medeniyetin yaşamı; medeniyetin yaşamının da şehrin yaşamı olduğunu belirtirken (Baş, 2015: 145) diriliş için bir kent vurgusu yapmaktadır. Ona göre her medeniyet yaşam biçimi bakımından yeni şehirler getirmektedir. İslam medeniyetinin dirilişi için de bir diriliş sitesi ve kenti inşa edilmelidir.

Bir kentin inşa edilmesi ve soyutun somutlaştırılması ise Karakoç'a göre bir vakitle te mümkündür. Karakoç İslam'ın toplumsal alana yayılması için bir vakit vurgusu da yapmaktadır. Ona göre zaman "insan ruhunun eşyaya işlenmesindeki düzenlilik" ve "insanoğlunun soyutlama ve somutlama arasında kurduğu bir köprü"dür (Karakoç, 1986: 16-17). İslam'ın dirilişi için İslam'ın insan eliyle toplumu düzenlenmesi ve onun somutlaştırılması için bir şehirle birlikte zamana da ihtiyacı vardır. Karakoç İslam'ın dirilişini bu nedenle aynı zamanda kitap, vakit ve insan arasındaki ilginin yeniden kurulum süreci olarak da tanımlamaktadır. Diriliş Kuran'a ve İslam'a bağlı olarak insanın ve zamanın yenilenmesidir. Ona göre insanın ve zamanın yüzünü kitaba ve Kuran'a çevirmesi dirilişi ve canlanışı mümkün kılacaktır. Karakoç diriliş için zamanın dinle konuşması gerektiğine, mevcut zamana dinin uygulanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ona göre Kuran ve İslam bir şeyler söylerken mevcut zamana uygulanamazsa insan ve din bu zamanın içerisinde eriyecektir (Karakoç, 1989: 184-185). Bu nedenle diriliş medeniyeti için Kuran'ın zamanı düzenlemesi, insanın zamanı İslam'ı gerçekleştirmek üzere kullanacak biçimde yenilemesi ve bir zaman bilincine; bu yenilenmenin bir süreç içerisinde gerçekleşeceği şuuruna ulaşması gerekmektedir.

Karakoç'un düşüncesinde İslam'ın tarihsel ve toplumsal alana yayılması; diriliş insanının diriliş sitesi inşa etmesiyle İslam'ın dirilişi tamamlanmış ve insanlığın dirilişine de imkân sağlanmış olunur.

Tüm bunlar neticesinde Karakoç'un düşüncesinde diriliş kavramının İslam'la ve Kuran'la yenilenen diriliş insanının bir diriliş sitesi inşa etme zamanı ve sosyal alanı düzenleme süreci olarak bir tanımına ulaşmak mümkündür. Böyle bir tanıma ulaşmak ise Karakoç'un diriliş düşüncesinde Bin Nebi'nin etkisini önemli ölçüde ortaya koymaktadır. Bin Nebi daha önce de ifade edildiği gibi medeniyeti insan, toprak, zaman ve dini düşünce temelinde ele almaktadır. Medeniyeti dinle, zamanla ve toprakla açıklayan mütefekkir bunların dini düşünceyle sentezinin bir yeniden doğuşu mümkün kıldığını belirtmektedir.

Medeniyetin din ile olan ilişkisi İbn Haldun, A. Toynbee, F. Braudel gibi pek çok düşünür tarafından ifade edilmektedir. Her medeniyetin bir din ile doğduğu fikri bu düşüncelerin temel vurgusunu oluşturmaktadır. Diğer taraftan medeniyet ve şehir ilişkisi de sıklıkla vurgu yapılan bir ilişkidir. İbn Haldun, Farabi gibi düşünürler toplu bir yaşam inşa etmenin şehirle olan ilişkisine atıf yapan önemli isimlerdir. Bunlarla birlikte medeniyeti insan, toprak, zaman ve din ile ele alan; onun bu unsurlarla bağlantısını net bir biçimde ortaya koyan kişi ise Malik Bin Nebi'dir. Onun medeniyeti insan, toprak ve zamanın dini düşünceyle sentezlemesi olarak tanımlaması ve Müslümanların yeniden doğuşu için kurgulaması onun düşüncesinin özgün bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda Karakoç'un hakikat medeniyetinin diriliş sürecini bu unsurlar temelinde ele alması da onun düşüncelerinde Bin Nebi etkisini önemli bir biçimde ortaya koymaktadır.

Karakoç Bin Nebi'nin yaptığı gibi medeniyetin unsurları açıklamasına gitmemiş olsa da esasında Bin Nebi'nin medeniyeti insan, toprak, zaman ve dini düşünce gibi unsurlar üzerine kuran anlayışına benzer şekilde diriliş ele almaktadır. O dirilişin şartlarını açıklarken dine, ruhi yenilenmeye, ruhi yenilenme için metafizik gerilime, bu gerilimle dirilmiş insana, zamana, diriliş sitesi ve kentine işaret etmektedir. Bin Nebi'nin Karakoç düşüncesine etkisi benzer unsurlar ortaya koymakla birlikte Karakoç'un bu unsurları tanımlayış biçimiyle de açığa çıkmaktadır.

Bin Nebi'nin ruhi yenilenme düşüncesi ve Karakoç'un ruhun diriliş fikri için ortak bir husustan; bir gerilim ve kaygı doğuran bir ruh durumundan bahsetmeleri onların düşüncelerinin birbiriyle olan etkileşimini ve benzerliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Karakoç'un metafizik gerilim,

Bin Nebi'nin kaygı durumu ve gerilim olarak ifade ettiği şey insanların mevcut konumlarını anlamlandırmalarını, genel yargılardan kurtulmalarını, doğru analizler yaparak harekete geçmelerini sağlayan dinin ruhlarda oluştuğu kaygılı bir bilincin ifadesidir. İki mütefekkirin bir yenilenme için böyle bir bilinç durumuna ve gerilim kavramına bir vurgu yapması oldukça dikkat çekicidir.

Bin Nebi'nin medeniyet için gerekli gördüğü insan tipi Karakoç'un diriliş insanının özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bin Nebi'nin düşüncesinde kendi isteklerini dinamik bir fikrin gerekleriyle düzenlemiş, ilkeleri ile yaşamı, sorumlulukları ve ihtiyaçları arasında denge kurmuş insan vurgusunu Karakoç fizik ve metafizik dengesini kurmuş kişi olarak ifade etmektedir. Karakoç da diriliş için din ve dünya, bu dünya ve öteki dünya, fizik ve metafizik arasında denge kurmuş insana dikkat çekmektedir. Bin Nebi'nin düşüncelerinde medeniyet inşa edebilmesi için varlığı anlama biçimini dünyevi sınırların ötesinde geliştiren insanın Karakoç düşüncesinde de varoluş hakikatinden haberdar olma özelliği bununla alakalıdır. Karakoç'a göre insanın kendini ontolojik açıdan anlamlandırırken din ve öteki dünya temelinde bunu gerçekleştirmesi onun varoluş hakikatinden haberdar olması demektir. İnsan ancak bu dünya içerisinde öteki dünyanın varlığının bilincinde olarak hareket ettiğinde ve varlık anlayışını bu zemine oturttuğunda hakikatle ilişkisini kuvvetlendirmektedir.

Karakoç'un diriliş sitesi ve kent vurgusu ise Bin Nebi'nin toprak olarak ifade ettiği gerçeklikte açığa çıkmaktadır. Bin Nebi'ye göre toprak bir medeniyet için uygun bir sosyal alana, bu alanda yapılan sosyal faaliyetlere ve yerleşik bir yaşama işaret etmektedir (Bin Nebi, 2017: 166). Dinamik bir düşüncenin ve dinin ancak bir toprağa aktarılmasıyla medeniyet oluşturulabileceğini belirten Bin Nebi medeniyetler için toprağın önemini vurgulamaktadır. Karakoç da aynı şekilde her medeniyetin kendi dünya görüşünü aktarmak için bir şehre ihtiyaç duyduğunu düşünmesi iki mütefekkirin de şehir ve medeniyet konusunda ortak vurgularına dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan Bin Nebi'nin toprak temelinde medeniyet perspektifini ümmetçi bir bağlamda ele almasının da Karakoç'un düşüncelerinde karşılık bulduğunu belirtmek gerekmektedir. Medeniyet kavramının Türkiye'de milliyetçi muhafazakâr bir çizgide belirlendiği; Anadoluçuluk ve milliyetçilik temelinde ele alındığı bir dönemde Karakoç'un medeniyet ve İslam ilişkisini ümmetçi bir bağlamda kurgulaması oldukça dikkat çekmektedir. Onun İslam ile milliyetçilik arasında kurulan medeniyetçi tanımlamayı ümmetçi

bir bağlama taşınması düşüncelerinin özgün bir yönüdür (Duran, 2013: 292). Karakoç'un düşüncesindeki bu vurgunun sadece Bin Nebi'nin etkisiyle oluştuğunu söylemek yanlış olmakla birlikte onun düşüncesinde Bin Nebi'nin bu bağlamda bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Aynı zamanda Bin Nebi'nin dinamik düşüncenin insanla toprakta tarihi inşa etme fikriyle sosyal alana aktarılması için zamana duyulan ihtiyaca yaptığı vurgu Karakoç'ta da mevcuttur. Bin Nebi'ye göre bir düşüncenin toprağa aktarılması için belirli bir süreye ihtiyaç duyulması; dini düşüncenin zamana ve mevcut şartlara uygulanmasına yaptığı vurguyu Karakoç'un düşüncelerinde zaman, insan ve İslam'la kurduğu ilişkide bulmak mümkündür. Bin Nebi'nin düşüncelerinde olduğu gibi Karakoç'a göre de hakikat medeniyetin dirilmesi ve İslam'ın sosyal alana aktarılması için tarihsel bir süreç, İslam'ın mevcut tarihe uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Karakoç (2019: 10) düşüncelerinde medeniyeti sadece tamamlanmış bir gerçeklik olarak değil; henüz oluşma halinde olanları da içine alan bir gerçeklik olarak ele alması bununla ilgilidir. Ona göre de medeniyet bir zamana ve sürece ihtiyaç duymaktadır.

Sonuç

Sezai Karakoç 20. Yüzyılda yaşamış Türk düşünce dünyasının önemli isimlerinden birisidir. Karakoç'un şair kimliğinin yanı sıra ortaya koyduğu eserlerle ve sunduğu düşüncelerle düşünür kimliği de ön plana çıkmaktadır. Bir düşünce sistematığına sahip olan ve tüm meseleleri bu sistematik temelinde ele alan mütefekkir pek çok alanda fikir üretmiştir. Karakoç'un üzerinde durduğu önemli meselelerden birisi medeniyettir.

Medeniyet İslam dünyasının önemli tartışma konularından birisidir. Müslüman düşüncede medeniyeti en çok tartışan ve ona vurgu yapan kişilerden birisi Malik bin Nebi'dir. Bin Nebi medeniyet tartışmalarına önemli katkılar sunmuş Cezayirli bir düşünürdür. 20. Yüzyılda yaşadığı dönemde İslam dünyasında yaşanan sıkıntılar ve mevcut duruma yönelik analizler mütefekkirin düşüncelerinin odaklandığı temel problemdir. Bu bağlamda kendine özgü bir düşünce sistematığı oluşturan Bin Nebi kültür, sömürgecilik, geri kalmışlık gibi alanlar üzerine önemli düşünceler ortaya koymuştur. Tarih felsefesi temelinde geliştirdiği medeniyet teorisiyle olayları değerlendiren Bin Nebi Müslüman dünyanın problemlerini de bu bağlamda bir analiz aracı olarak kullandığı medeniyet gerçekliğiyle ele almıştır. O Müslüman

düşüncede medeniyet kavramının içeriğini kendine özgü düşünce sistematığı temelinde tanımlayan ve onu netleştiren bir isimdir.

Malik Bin Nebi'nin medeniyet kavramını Müslüman dünyanın sorunlarını analiz etmek üzere temel bir kavram olarak kullanması, medeniyeti maddi ve manevi unsurların birlikteliği temelinde her iki unsuru da içerisine alan bir gerçeklik olarak ele alması ve onu dini düşünce, insan, toprak ve zaman unsurları temelinde yeniden doğuş fikriyle ortaya koyması onun özgün düşüncelerini oluşturmaktadır. Bu düşüncelerin benzer şekilde Sezai Karakoç düşüncesinde de mevcut olduğu görülmektedir.

Düşüncelerinin çıkış noktası İslam medeniyetinin yeniden canlandırılması ve diriltilmesi olan Karakoç medeniyeti bu amacı temelinde ele almaktadır. Mütefekkirin medeniyet kavramını İslam medeniyetinin mevcut durumunun analizi ve mevcut durumdan bir diriliş oluşturma çabası doğrultusunda; tarihi sosyolojik perspektif olarak tanımladığı bir temelden ele alması Bin Nebi'yle olan benzerliğini göstermektedir. Medeniyetin ya sadece teknikle özdeşleştirildiği ya da çoğunlukla manevi unsurlarının ön plana çıkarıldığı İslami düşüncede Karakoç medeniyeti fizik ve metafizik unsurların birlikteliği içerisinde ele almaktadır. O da Bin Nebi gibi medeniyet meselesinde hem ruhi hem de maddi olana eşit derecede önem vermektedir.

Diğer taraftan Karakoç'un Bin Nebi'den etkilendiği bir başka görüşü de diriliş tezi temelinde ortaya çıkmaktadır. Karakoç dirilişi ruhun, İslam'ın ve insanlığın dirilişini kapsayan bir kavram olarak ele alırken İslam'ı ve Kuran'ı temel alan diriliş insanının İslam'ın öncülüğünde bir diriliş sitesi ve kenti inşa etmesi süreci olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Karakoç'un diriliş düşüncesinde Bin Nebi'nin medeniyet için vurguladığı unsurlara benzer şekilde işaret ettiği görülmektedir. Bin Nebi'nin medeniyet ve yeniden doğuş için temel aldığı insan, toprak, zaman ve dini düşünce unsurları benzer şekilde Karakoç düşüncesinde de mevcuttur. Tüm bunlar neticesinde kendine özgü bir medeniyet yaklaşımı geliştiren Karakoç'un medeniyet meselesi temelinde Malik bin Nebi'den etkilendiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- AKIN Mahmut Hakkı (2018). "Türkiye'de İslamcılık ve Sistematik Bir Düşünce İddiası Olarak Diriliş Düşüncesi", *Tezkire*, 70, Ankara, s. 9-18.
- AKIN Mahmut Hakkı (2021). "Müslümanların Tarihe Dahil Olma İmkânı: Malik bin Nebî'nin Tarih Felsefesi ve İslam Medeniyeti Anlayışı", *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce*, 6: Kuzey Afrika Düşüncesi (Der. L. Sunar), Ankara: YTB Yayınları, s. 35-59.
- BAŞ Münire Kevser (2015), *Diriliş'in Yapıtaşları: Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar*, 2. Baskı. Ankara: Lim Yayınları.
- BİN LAHSEN Bedran, (2011), *Malik Bin Nebî'de Medeniyet (Sosyo-Entelektüel Temeller)*, (çev. İbrahim Kapaklıkaya). İstanbul: Mahya Yayınları.
- BİN NEBİ Malik, (1992), *Cezayir'de İslâm'a Yeniden Doğuş*, (çev. Ergun Göze). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- BİN NEBİ Malik, (2015), *İslâm Dünyasında Fikir ve Put*, (çev. Cemal Aydın). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- BİN NEBİ Malik, (2016), *Kültür Sorunu ve Bir Toplumun Doğuşu*, (çev. Salih Özer). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- BİN NEBİ Malik, (2017), *Düşünceler*, (çev. Muharrem Tan). İstanbul: Mana Yayınları.
- BİN NEBİ Malik, (2018), *İslam Davası*, (çev. Muharrem Tan). İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- DURAN Burhanettin (2013). *Türkiye İslamcılığında Medeniyet Söylemi ve Sezai Karakoç'un Düşüncesi, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- GÖRGÜN Tahsin. (2003). *Medeniyet. İslam Ansiklopedisi*. 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 298-301.
- KARAKOÇ Sezai (1986), *Günlük Yazılar IV Gün Saati*, 2. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ Sezai, (1989), *Günlük Yazılar II Sütun*, 5. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ Sezai, (2017), *Çağ ve İlham 1: Metafizik Gerilim Şartı*, 10. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ Sezai (2020), *Çıkış Yolu II: Medeniyetimizin Dirilişi*, 7. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ Sezai, (2022a), *Fizik Ötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I: Perde Devrildiği An*, 7. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ Sezai (2022b), *Diriliş Neslinin Amentüsü*, 117. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ Sezai (2022c), *Ruhun Dirilişi*, 22. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ Sezai (2022d), *İnsanlığın Dirilişi*, 44. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARATAŞ Turan (2005), "Sezai Karakoç: Bir Medeniyet Tasarımcısı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık* (Der. Yasin Aktay), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 979-988.
- KUREYŞİ Ali. (2002), *Malik Bin Nebî'ye Göre Toplumsal Değişim*. (çev. Mustafa Altunkaya), İstanbul: Ekin Yayınları.

- ÖZ Asım, (2011). "Etkisi Ortada Kendisi Kenarda Bir Düşünür: Malik Bin Nebi'nin Düşünceleri ve Türkçe Kültür Dünyasındaki Seyri", *İslami Yorum Dergisi*, 8, s.85-95.
- SU Hüseyin, (2003). "Bir Tecdit Hareketi Olarak Diriliş Düşüncesi", *Hece Dergisi*, 7 (73), s.337-353.
- SUNAR Lütfi, (2020). "Müslüman Toplumlarda Çağdaş Medeniyet Tartışmaları", *Artuklu Akademi*, 7, 1, 77-97.